

Scriitori români din anii comunismului național în luptă cu iredentismul maghiar

Romanian writers from the years of national communism in the fight against Hungarian irredentism

SORIN MITU*

Abstract: This article deals with the attitude shown towards Hungarians by some Romanian writers from the period of national communism. Passages from the writings of Adrian Păunescu, Corneliu Vadim Tudor and Ion Lăncrănjan are analyzed. Demonizing the Hungarian enemy served as a useful ideological diversion for the Ceaușescu regime.

Keywords: national communism, the image of Hungarians to Romanians, Ion Lăncrănjan, Corneliu Vadim Tudor, Adrian Păunescu.

În condițiile lipsei de transparență care domnea în România în anii 1980, este greu de spus în ce măsură „lupta crâncenă” cu iredentismul maghiar, dusă de propaganda regimului Ceaușescu, reflecta temerile reale ale unor segmente semnificative din societatea românească. Sau, dimpotrivă, era în primul rând rodul manipulării abile, de către partid și Securitate, a unor teme readuse în actualitate de scrierile istorice din Ungaria, ca și de propaganda politică a emigrației maghiare din Occident. În orice caz, ea servea ca o diversivune extrem de utilă pentru regimul comunist, aflat în dificultate datorită situației economice precare, vehiculând un mesaj foarte simplu: strângeți rândurile în jurul partidului și al conducătorului său iubit, pentru că altfel ungurii ne vor lua Transilvania.

Un număr important de intelectuali români, poeți, romancieri, istorici, regizori sau artiști, au răspuns la această chemare. Pentru unii, atitudinea respectivă reprezenta o modalitate de afirmare personală, care le permitea

* Prof. univ. dr., Universitatea „Babeș-Bolyai” Cluj-Napoca, email: sorinmitu2@yahoo.com.

să intre în grațiile partidului și să ocupe uneori anumite funcții decorative în ierarhia puterii, așa cum era calitatea de membru al Comitetului Central al PCR ori al Marii Adunări Naționale, pseudo-parlamentul comunist. Altora, retorica anti-maghiară le oferea o tribună de la înălțimea căreia puteau să se adreseze unui public mai larg, câștigând popularitatea râvnită de atâția creatori. Pentru unii, ea părea și o formă de exercitare a libertății, deoarece regimul, care avea reputația că interzisesse orice manifestare publică anti-maghiară în anii 1950, veghea și acum să nu se depășească anumite limite. În mod paradoxal, discursul anti-maghiar era inspirat de ideologia oficială, dar în același timp părea să fie îndreptat uneori împotriva acesteia. Nevoia de a atrage simpatia unor activiști binevoitori sau a unor generali de Securitate protectori, uneori chiar a Tovarășului sau a Tovarășei, pentru romanul, statuia sau filmul cu mesaj patriotic cu care doreau să câștige aplauzele publicului – îi determina pe mulți dintre autorii acestora să execute un balet complicat și uneori compromițător din punct de vedere moral. Majoritatea intelectualilor care s-au lăsat antrenați în asemenea jocuri au combinat în diferite proporții toate atitudinile și motivațiile pe care le-am enumerat mai sus¹.

Am afirmat deja că e greu de apreciat în ce măsură aprecierile critice la adresa maghiarilor erau expresia unor convingeri sincere ale celor care le formulau, ori, dimpotrivă, se datorau directivelor de partid. În orice caz însă, după ce erau difuzate, ele se adresau unui public foarte larg, cărțile respective erau tipărite în zeci și sute de mii de exemplare, filmele erau vizionate de milioane de spectatori, statuile lui Mihai Viteazul, Horea sau Avram Iancu străjuiau piețele din fiecare oraș ardelean, așa că au contribuit din plin la îndoctrinarea publicului în sensul mesajelor naționaliste pe care le vehiculau. Primii douăzeci de ani ai regimului fuseseră dominați de glorificarea partidului și a reprezentanților obscuri ai clasei muncitoare (printre care se regăseau inclusiv maghiari). Împrejurarea că patosul creației patriotice nu mai era îndreptat împotriva unor dușmani de clasă lipsiți de credibilitate – ci denunța acum pericolul iredentismului maghiar și proslăvea frumoasa noastră Transilvanie – făcea mult mai ușor de acceptat mesajele în discuție, pentru un public care oricum nu avea prea multe de ales din oferta monotonă a culturii oficiale.

Copiii, de exemplu, înrolați de la grădiniță în formațiunile Șoimilor Patriei, iar din școala primară în organizațiile de pionieri, recitau de mici poezii patriotice sau citeau povestiri istorice în care maghiarii apăreau în postura de inamici, opresori, migratori sau fasciști. Cu timpul se petrecea și un fenomen de multiplicare a mesajelor respective, datorită influenței pe care o exercitau modelele consacrate. Dacă erai adolescent și simțeai nevoia să scrii câteva strofe

¹ Katherine Verdery, *Compromis și rezistență. Cultura română sub Ceaușescu*, Editura Humanitas, București, 1994.

în care să îți exprimi sentimentele, altele decât cele dedicate iubitei, care erau opțiunile tale? În primul rând să preamărești patria sau să cânti Transilvania, vituperându-i în același timp pe dușmanii acesteia, așa cum te inspirau sintezele de istorie semnate de Constantin și Dinu C. Giurescu, poeziile lui Adrian Păunescu sau filmele lui Sergiu Nicolaescu. Atâta vreme cât propaganda oficială reușea încă să identifice patria și istoria națională cu Partidul și cu Cărmaciul său, aceștia își vor menține prezența în discursul patriotic, ca o încununare a luptelor purtate de români de-a lungul veacurilor. Dar pe măsură ce lipsurile și opresiunea difuză din anii 1980 vor face regimul tot mai impopular, virtuțile neamului românesc, ca și acțiunile malefice ale dușmanilor săi seculari, ungurii și rușii, vor rămâne aproape singurele surse de inspirație ale acelor poeți, mai mult sau mai puțin consacrați, care erau însuflețiți în continuare de retorica naționalistă.

Pe de altă parte, exista și un efect contrar în această privință. Dat fiind că sistemul comunist devenea pe zi ce trece tot mai odios, pentru majoritatea populației, mesajele ideologice care purtau pecetea regimului erau percepute tot mai mult ca niște minciuni manipulative și rupte de realitate, având până la urmă ca unic obiectiv susținerea dictaturii personale a lui Ceaușescu. Ca urmare, unii receptori altădată entuziaști ai mesajelor anti-maghiare difuzate de cenaclul *Flacăra* sau de revista *Săptămâna* sesizau că asocierea strânsă a acestora cu politica regimului le făcea dubioase și în ultimă instanță puțin credibile. Cum puteai să fii plauzibil criticând, de exemplu, Ungaria condusă de Kádár, atâta vreme cât era limpede că regimul comunist de acolo era mult mai uman, că în Ungaria exista mai multă libertate și prosperitate, în comparație cu România lui Ceaușescu? Intelectualii români care nu agreau retorica anti-maghiară, așa cum erau de pildă criticii care scriau în paginile revistei *România Literară*, nu aveau posibilitatea să își exprime opiniile de această natură, dar vocea lor se făcea totuși auzită prin simplul fapt că se încăpățâneau să cultive alte teme și subiecte, evitând stridentele propagandistice ale regimului. Iar sursele de informare alternative de peste hotare, în primul rând *Radio Europa Liberă*, se străduiau să ofere chiar o anumită educație în acest sens, dezvăluind caracterul găunos și diversionist al propagandei care încerca să ascundă eșecurile regimului în spatele retoricii anti-ungurești. Autorul rândurilor de față, născut în 1965, este unul dintre cei care au trăit asemenea experiențe culturale în anii adolescenței sale.

În această atmosferă, în anul 1982 apărea volumul *Cuvânt despre Transilvania*, semnat de romancierul ardelean Ion Lăncrănjan². Eseurile lirico-patriotice adunate în această carte ilustrau foarte bine atât noua atitudine publică asumată față de maghiari în perimetrul culturii române, mult mai ofensivă în raport cu cea din anii 1950, cât și relația complicată dintre retorica anti-maghiară,

² Ion Lăncrănjan, *Cuvânt despre Transilvania*, București, Editura Sport-Turism, 1982.

regimul comunist și opinia publică românească. Deși era membru al Marii Adunări Naționale, Lăncrănjan nu reușea să își strecoare volumașul decât la Editura Sport-Turism, o casă editorială fără un prestigiu deosebit. Romancierul se remarcase anterior prin critica voalată la adresa unor abuzuri din anii 1950 ale Securității, dar această atitudine era îmbrățișată de activiștii și securiștii „patrioți” din anii 1980, care îi împărtășeau vederile. Pe de altă parte, existau unii tovarăși care considerau că autorul mergea totuși prea departe, depășind limitele permise de ipocrizia specifică discursului oficial, atunci când critica publicații apărute la edituri din Ungaria comunistă, o țară „vecină și prietenă”, sau pozițiile exprimate de diferiți intelectuali maghiari din România. În același timp, mulți români erau fericiți să audă o voce care vorbea pe față despre asuprirea maghiară de altădată și despre obrăznicia iredentiștilor din zilele noastre; așa după cum publicul din Ungaria, la rândul său, era încântat să citească lucrări și articole despre Transilvania, amprentate de mitologia istorică maghiară.

Atitudinea radicală față de maghiari pe care o exemplifica Lăncrănjan a colorat ideologic ultimii ani ai regimului Ceaușescu, a însoțit căderea acestuia și a continuat într-o formă aproape neschimbată cel puțin un deceniu după 1989, când va fi gonflată la alte dimensiuni, datorită abolirii cenzurii. O asemenea continuitate remarcabilă te face să te întrebi, împreună cu Katherine Verdery, care a fost rolul adevărat al naționalismului în evoluția comunismului românesc: l-a sprijinit, l-a erodat sau l-a dus mai departe³? În orice caz, prelungirea discursului naționalist anti-maghiar sub regimurile Ceaușescu (1965–1989) și Iliescu (1990–2004) este evidentă, susținând teza potrivit căreia cel din urmă nu a fost, în multe privințe, decât o continuare a celui pe care l-a uzurpat, în formula cosmetizată a cripto-comunismului.

Dar ce era atât de incendiar în retorica lui Lăncrănjan? În primul rând, expunerea fără niciun fel de menajamente a atrocităților extreme săvârșite de dușmanul secular:

„Au împușcat și au tăiat, au spânzurat și au spintecat oameni – români, bineînțeles, dar nu numai români – au dat foc la case și la biserici, au răzuit numele românești de pe crucile din cimitire, au hăcuit cu baioneta femei gravide și au umblat cu copii de lapte în vârful baionetei; au prins oamenii la jug în locul vitelor și le-au tăiat altora limba și urechile; au dărâmat statui și au sfărâmat troițe, vrând să facă ceea ce nu reușiseră înaintașii lor într-o ticăloșie într-o mie de ani de opresiune: să distrugă un popor milenar, pe care nu l-a putut distruge nimeni și nimic⁴.”

Mai rău de atâta nu se putea. În special imaginea uciderii copiilor în pântecul mamelor va rămâne o constantă în acest tip de relatări, ca o dovadă

³ Katherine Verdery, *op. cit.*

⁴ Ion Lăncrănjan, *op. cit.*, pp. 134–135.

supremă a gradului de sălbăticie la care puteau ajunge maghiarii. Iar exemplele amintite nu erau prezentate ca niște excepții, ca acțiuni izolate ale unor sociopați, ci, dimpotrivă, ca ilustrări repetate și caracteristice, definitive pentru comportamentul inamicilor noștri barbari și neîmpăcați. Este semnificativ faptul că românii și maghiarii se vor acuza în mod reciproc de monstruozități similare, plasate în momentele altfel destul de rare de conflict deschis dintre ei, din anii 1784, 1848, 1919 și 1940. Indiferent dacă erau exagerate, scoase din context sau perfect adevărate, relatările respective erau aproape identice în conținut, ilustrând de fapt niște teme recurente în orice discurs care își propune demonizarea și singularizarea adversarului. Despre „spintecarea de burți de femei gravide și înjunghierea nenăscuților din pânțele lor” au scris inclusiv autori evrei care denunțau atacurile Hamas din 2023⁵. În cazurile care ne interesează, una dintre puținele diferențe dintre cele două narative acuzatoare era dată de faptul că victimele inocente ale moșilor ar fi fost purtate în vârfurile lăncilor, în timp ce ale maghiarilor erau puse în ascuțișul baionetelor. Era o deosebire care evidenția și imaginea diferențelor de civilizație dintre cele două popoare, consolidând complexe de superioritate ale maghiarilor, ca și cele de inferioritate, pasiv-agresive și resentimentare, ale românilor: țărani românii, cu coasele lor, erau mai primitivi, în timp ce honvezii sau horthystii unguri erau mai odioși, atâta vreme cât aparențele civilizate ale echipamentului lor făceau și mai revoltătoare conduita acestora.

Parcurgând citatul de mai sus, cititorii lui Lăncrănjan puteau să exclame din nou: „uite de ce sunt în stare ungurii!”. Mai ales că știau deja foarte bine cum stăteau lucrurile în această privință, datorită moștenirii culturale din ultimul secol și jumătate, când asemenea reprezentări deveniseră niște markeri ai identității istorice atribuite inamicilor lor. Meritul proaspătului tribun ardelean era acela că reușise să spună din nou așa ceva, în climatul de corectitudine politică specific comunismului. De fapt, reușita sa nu era atât de spectaculoasă: partidul îi dăduse voie, ba chiar îl încurajase să atace revizionismul și iredentismul maghiar, pentru a abate atenția populației de la privațiunile care făceau regimul tot mai impopular.

În anii următori, în România vor continua să apară tot mai multe cărți, mai ales de istorie, dedicate „terorii horthysto-fasciste” sau „terorii regimului dualist austro-ungar”⁶, lucrări care vor construi, vor revitaliza sau vor consolida o

⁵ <https://petreiancu.com/2023/10/13/schimbare-de-paradigma-in-razboiul-cu-raul-malefic/>, accesat în 15 decembrie 2023.

⁶ Ardeleanu, Ion, Bodea, Gheorghe I., Fătu, Mihai, Mușat, Mircea, *Teroarea horthysto-fascistă în nord-vestul României: septembrie 1940 – octombrie 1944*, București, Ed. Politică, 1985; Plămădeală, Antonie, *Românii din Transilvania sub teroarea regimului dualist austro-ungar (1867–1918). După documente, acte și corespondență rămase de la Elie Miron Cristea*, Sibiu, Tipografia Eparhială, 1986.

imagine istorică extrem de proastă a maghiarilor în ochii populației majoritare. Autorii acestora, așa cum era mitropolitul Ardealului, Antonie Plămădeală, pretindeau că motivația lor principală era dezvăluirea adevărului istoric, și nu dezgroparea sau întreținerea unor conflicte, deși era evident că această literatură de propagandă istorică servea de minune celui de-al doilea scop menționat. Pe de altă parte, după cum scria Lăncrănjan, rememorarea atrocităților de altădată era necesară și pentru ca acestea să nu se mai repete, deoarece Transilvania ar fi fost din nou amenințată de pericolul unguresc:

„Situația de acum se aseamănă, într-un fel, cu toate deosebirile sociale și politice ale vremii de azi, cu situația de după cel dintâi război, de după 1930, mai ales, când s-au vânturat cam aceleași sloganuri absurde, când s-a arătat mereu cu degetul către Transilvania, fără de care Ungaria nu putea să fie «mare»⁷.”

Imaginarea Transilvaniei ca o cetate asediată, folosindu-se în acest scop argumente istorice, era extrem de utilă în anii 1980, deoarece reprezentarea respectivă putea fi asociată, prin metonimie, cu poziția regimului Ceaușescu, înconjurat și amenințat de sovietici, de occidentali și de ungurii aflați în conivență cu aceștia. Ultima diversiune discursivă de acest gen a avut loc în decembrie 1989, când dictatorul român a cerut armatei să tragă în demonstranții anticomuniști, deoarece acțiunile acestora ar fi reprezentat, în egală măsură, o amenințare la adresa socialismului și a Transilvaniei. Iar ungurii, care erau și unguri, pe de o parte, și comuniști reformatori (în curând pro-occidentali) în Ungaria, pe de altă parte, păreau să fie convingători în acest rol complex, distribuit de propaganda regimului Ceaușescu.

Tonul folosit de Lăncrănjan sau de alți autori similari a fost socotit suficient de agresiv de maghiari pentru a provoca reacția acestora⁸. Cei din România nu puteau să se exprime public aproape deloc pe o asemenea temă, datorită cenzurii, dar diferiți autori din Ungaria sau din Occident, la fel ca și programele în limba română de la *Radio Europa Liberă*, au criticat excesele respective. Pentru ei, împrejurarea că în România se puteau publica asemenea lucrări, care beneficiau de aprobarea celor mai înalte cercuri oficiale, reprezenta o dovadă clară a faptului că regimul ducea o politică anti-maghiară. Fără îndoială, restrângerea învățământului în limba maternă sau politica de schimbare a peisajului etnic din Secuime constituiau aspecte mai importante, cu consecințe practice. Dar partea cea mai vizibilă, ascuțișul simbolic cel mai dureros al atitudinilor oficiale anti-maghiare erau reprezentate de aceste atacuri propagandistice, care îi portretizau pe unguri ca pe niște asupritori vinovați ai românilor. Mai ales pentru maghiarii

⁷ Ion Lăncrănjan, *op. cit.*, p. 131.

⁸ Vezi Alain Du Nay, André Du Nay, Árpád Kosztin, *Transylvania and the Rumanians*, Hamilton-Buffalo, Matthias Corvinus Publishing, 1997, pp. 222–224.

din România, scriitori cum au fost Ion Lăncrănjan sau Corneliu Vadim Tudor erau vocile care le arătau într-un mod expresiv că românii îi dușmănesc.

Printre scriitorii grupați în jurul revistei *Săptămâna*, o publicație sprijinită de cele mai naționaliste cercuri ale partidului și Securității, s-a remarcat poetul și publicistul Corneliu Vadim Tudor. Una dintre poeziile sale, intitulată *Călăii* (1985), transpunea în versuri ceea ce Lăncrănjan scrisese în proză:

„Ați spintecat femei însărcinate,/ ați răstignit și preoții-n altar,/ pustiu și jale ați lăsat prin sate,/ Attila însuși n-a fost mai tâlhar”; „Satanice cruzimi, apocalipsă/ a bestiei turanice din voi,/ de crime n-ați dus niciodată lipsă,/ dar inventivi le-ați dat veșminte noi”⁹.

Pe parcursul diatribei sale, poetul îi blestema cu aceeași virulență pe criminalii maghiari: „vă scurme porcii inima-n gunoi”; „femeile de vi-s însărcinate, să fete pui de viperă, nu prunci”.

Cine sunt însă acești ucigași monstruoși: ungurii, în ansamblul lor, sau numai „gardiștii” și „levenții” lui Horthy, în condițiile în care materialul faptic la care trimite poemul este reprezentat mai ales de atrocitățile celui de-Al Doilea Război Mondial? Într-o strofă strecurată spre mijlocul poeziei, autorul pare să răspundă la această întrebare: „Și nu era de vină un popor/ – popoarele au inimă regească –/ de-aceea marșul meu acuzator/ doar gărzile horthyste le demască”. Este semnificativ faptul că până și o voce atât de radicală precum cea a lui Vadim Tudor plătea un anumit tribut venerabilei idei romantice potrivit căreia toate popoarele sunt sfinte. Ca urmare, s-ar putea spune, poporul maghiar nu poate fi condamnat în întregime.

Pe de altă parte, această aparentă satisfacție acordată unui principiu umanist era și o ipocrizie, un preț plătit corectitudinii politice, o modalitate de a evita cenzura oficială. Cititorii naționaliști ai lui Vadim Tudor, cei care știau de fapt cum sunt ungurii, treceau ușor peste pasajul amintit și receptau esența mesajului, care viza blamarea nediferențiată a maghiarilor. Este adevărat că doar o serie de „levenți” și „honvezi” concreți au săvârșit atrocitățile amintite, nenumărate de altfel. Dar „bestia turanică”, originară, se putea ascunde în fiecare maghiar. Simpla delimitare categorică dintre „noi” și „ei” sugera aceeași perspectivă. De o parte suntem „noi”, un întreg popor care a fost oprimat și a suferit de pe urma „lor”, iar de cealaltă parte sunt „ei”, cei care nu pot fi, de asemenea, decât un partener colectiv, un Celălalt diabolizat în întregul său.

Iar între noi și ei nu există nicio posibilitate de compromis. Acesta e mesajul intransigent pe care îl transmite poemul, începând cu primul său vers, emblematic, reluat apoi spre final: „noi n-o să ne-nțelegem niciodată”. Pentru că voi „nu

⁹ Corneliu Vadim Tudor, *Carte românească de învățătură*, ed. a III-a, Ed. Fundației „România Mare”, București, 1992, p. 257.

sunteți oameni, sunteți câini turbați” și noi nu ne vom acomoda unii cu alții în eternitate, așa după cum nu ne-am înțeles nici până acum, de-a lungul veacurilor: „și casă bună n-am făcut prin ani,/ căci mâna voastră veșnic e pătată/ de sângele românilor sărmani”¹⁰. Era o inversare semantică a formulei utilizate la 1849 de Avram Iancu („între noi și voi armele niciodată nu pot hotări”), care întorcea pe dos mesajul adresat odinioară maghiarilor de revoluționarul de la 1848.

Finalul poeziei poate să deruteze din nou, cultivând ambiguitatea deliberată sau numai de fațadă între stigmatizarea colectivă a maghiarilor și ideea fraternității popoarelor. Subliniind cu majuscule că „Ardealul va fi veșnic românesc”, poetul mai crede că „el va fi de-a pururi casă bună/ pentru român și pentru frații lui” (după ce în prima strofă afirmase contrariul, că n-au făcut „casă bună” de-a lungul vremii), frați care trăiesc aici „de veacuri împreună” și, la fel precum Ceaușescu în fața sovieticilor, nu dau „socoteală nimănui”. Se poate spune, fără îndoială, că acest final avea și menirea de a mai îndulci lucrurile, arătând că de fapt poetul nu are sentimente chiar atât de proaste față de unguri și mai ales că el nu contrazice canonul istoric oficial și tradițional, potrivit căruia românii conviețuiesc în armonie cu minoritățile rătăcite printre ei. Românii sunt de altfel primitivi, toleranți, plini de omenie, poate chiar prea îngăduitori, așa că în aceste condiții putem vorbi chiar despre niște frați ardeleni acceptați printre ei, cu toate că versurile lapidare din final nu îi indică într-un mod foarte explicit.

Pe de altă parte, dacă maghiarii ar recunoaște că Ardealul este românesc, dacă ar accepta toate formulele și pretențiile noastre, renunțând la tot ceea ce este specific crezului lor național, atunci, într-adevăr, s-ar putea sta de vorbă cu ei.

Într-o emisiune de divertisment filmată aproape treizeci de ani de mai târziu – în condițiile libertății de exprimare și după ce poetul se afirmase în calitate de lider politic naționalist – acesta va juca în propriul său rol, într-o scenetă în care un chelner ungar obraznic și caraghios, care vorbește prost românește (interpretat de actorul Florin Zamfirescu), nu îl servește cum s-ar cuveni pe „Vadim úr”¹¹. Printr-o stratagemă, tribunul îl supune la o umilință supremă, determinându-l pe ungurul prostănac să cânte împreună cu el melodia populară „noi suntem români/ noi suntem aici pe veci stăpâni”, în aplauzele publicului încântat. Încă o dată, ungurul era aneantizat la modul simbolic, prin integrarea lui în rândurile noastre, ceea ce îl făcea, în fine, frecventabil. La fel după cum moșii lui Horea le obligau odinioară pe fiicele și nevestele grofilor să se mărite cu ei, anihilându-le identitatea ostilă prin convertire religioasă și asimilare socială. Formula memorabilă rostită de Corneliu Vadim Tudor în sketch-ul amintit, „*nu am nimic cu Ungaria, dar nu pot s-o sufăr*”, ilustra perfect această

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ *Corneliu Vadim Tudor, încolțit de un ungar*, https://www.youtube.com/watch?v=cYH4 m9_ Chdo, accesat în 17 octombrie 2023.

ambiguitate aparentă a discursului său, pe care am întâlnit-o și în poezia din 1985, arătând cu precizie care era adevăratul său mesaj. Iar dacă mai spunea, pe lângă toate acestea, că afirmația de mai sus era doar o glumă nevinovată, reușea să se descurce perfect, între nevoia de a spune adevărul verde în față și concesiile de circumstanță făcute în raport cu exigențele limbajului corect din punct de vedere politic.

Pe de altă parte, mulți români erau convinși, de la *Discursul* lui Bărnăuțiu încoace, că unguri care să accepte îndreptățirea punctului de vedere românesc, care să se apropie de ei ca niște frați (respectiv, ca un fel de români de limbă maghiară), nu puteai găsi pe fața pământului, decât cu titlu de excepție, eventual. Așadar, fiți pe pace, unirea cu ungurii nu se va întâmpla pururi, noi nu ne vom înțelege niciodată! În consecință, morala era că putem să ne urâm liniștiți în continuare și, desigur, să culegem netulburați profitul politic, literar sau de orice altă natură care rezulta de pe urma acestui conflict.

După cum au evidențiat și citatele de mai sus, comunismul naționalist promovat în perioada dictaturii lui Ceaușescu a reușit să producă una dintre cele mai radicale versiuni ale imaginii maghiarilor în ochii românilor. Cu toate acestea, resentimentele proiectate în direcția acestora erau limitate totuși de anumite auto-constrângeri ideologice, chiar și în cazul celor mai slobozi la gură propagandiști ai regimului. Exemplul cel mai semnificativ din acest punct de vedere îl oferă Adrian Păunescu.

Cocktail-ul ideologic care inspira poezia, publicistica și activitatea neobosită de animator al cenaclului *Flacăra*, servite totodată de temperamentul vulcanic și de talentul literar incontestabil al acestei personalități remarcabile, combina exaltarea sentimentelor naționale, pe de o parte, cu instrumentarea acestora în favoarea cauzei comuniste și a regimului Ceaușescu, pe de altă parte. În același timp, Păunescu cultiva un etos de tradiție romantică – extrem de popular în rândurile publicului –, ale cărui puncte cardinale erau iubirea, patosul afectiv, generozitatea față de cei suferinzi, solidaritatea cu cei oprimați, fraternizarea entuziastă. Iar în acest context ideologic și emoțional – dat fiind că reprezentau un subiect care nu putea fi ocolit în niciun discurs patriotic despre istoria și destinul nației române, despre Horea, Avram Iancu și Alba Iulia – ce ne facem, oare, cu maghiarii care trăiesc printre noi, în Transilvania și în România socialistă?

Păunescu a ilustrat mai fidel decât Corneliu Vadim Tudor discursul oficial față de maghiari, cei care trebuiau mai degrabă integrați cu entuziasm în națiunea socialistă strâns unită în jurul conducătorului iubit, decât arătați cu degetul și puși la colț pentru vinovățiile lor istorice de neiertat. Poetul a susținut însă această poziție cu sinceritatea și energia debordantă care îl caracterizau, ceea ce a făcut ca discursul său ambiguu față de maghiari, care a influențat milioane de tineri pe stadioanele care adăposteau concertele

cenaclului *Flacăra*, să sune mult mai convingător în comparație cu limbajul de lemn al documentelor de partid.

Pe de o parte, Adrian Păunescu celebrează în nenumărate versuri luptele eroice purtate de români pentru Transilvania, iar Ardealul este și pentru el, de departe, cea mai scumpă piesă a edificiului național românesc. În același timp, și el îi condamnă cu asprime (chiar dacă fără violența lui Vadim Tudor, cel puțin în poeziile de dinainte de 1989) pe „iredentiștii” și „revanșarzii” de astăzi, care vor să reînvie vremurile de asuprire și de conflict de altădată.

Dar Păunescu ține de fiecare dată să îi disocieze pe maghiarii ardeleni, care sunt frații noștri și au cele mai bune sentimente față de noi, de „șovinii” situați de regulă peste hotare. Fără îndoială, era o idee care convenea perfect și regimului, care clama în fiecare zi că toți locuitorii României, indiferent de naționalitate, urmează strâns uniți politica partidului, în timp ce atacurile josnice la adresa acesteia nu pot veni decât din străinătate. Mergând și mai departe, ungurii de rând nu pot fi identificați în niciun caz cu „fasciștii” și „horthyștii” din 1940, și nici cu revizionistii din zilele noastre: „Apar la Budapesta calomnii?/ Rușine autorilor, rușine,/ Dar frații noștri unguri din Ardeal/ Ca frați să-i ținem noi, li se cuvine”; mai mult decât atât, „nu-i vinovat maghiarul din Ardeal/ De Horthy și de crima lui întreagă,/ Noi suntem frați cu cei de care azi/ Nevoile, durerile ne leagă.” „Zăzania” dintre români și maghiari e întreținută doar de acești propagandiști ai răului, dar „Ion și Janoš” nu au vreme și dispoziție pentru așa ceva, ei au timp doar de muncă și de somn „și să-și sfințească prin copii nevasta”¹².

Ca un detaliu de menționat în paranteză, numele anonimului frate maghiar, atât de asemănător prin tot ceea ce are el mai omenesc, truda și pruncii, cu ortacul său român, este ortografiat după cum am văzut. De obicei, autorii români, chiar și atunci când par însuflețiți de cele mai bune sentimente față de maghiari, sunt incapabili să transcrie corect până și cea mai banală vocabulă sau denumire maghiară, situație pe care maghiarii o resimțeau uneori ca o lipsă elementară de interes, de cunoaștere sau chiar de respect față de ei. Românii se apărau cu argumentul că maghiara este o limbă imposibilă, iar dacă se insistă prea mult în această direcție, cu ideea că în țara noastră trebuie să se vorbească românește!

În acest caz, vorbim totuși despre pete în soare, deoarece în numeroase alte ocazii Păunescu reia ideile generoase pe care le-am văzut enunțate mai sus, profesate cu consecvență: „Toți avem loc în el,/ Are camere mari,/ Este loc în Ardeal/ De români și maghiari”; sau: „sunt frați în veac românii cu maghiarii” și nici măcar disputa istorico-imagologică dintre ei nu este deloc virulentă, în opinia poetului: „prea rar se deșteaptă răni ce-i dor,/ și refuzând istorice avarii,/ ei știu că pacea-i șansa vieții lor”¹³.

¹² Adrian Păunescu, *Cartea cârților de poezie*, Ed. Păunescu, București, 2003, p. 473.

¹³ *Ibidem*, pp. 682–683.

Și mai important decât atât, el apără dreptul maghiarilor de a-și cultiva limba și tradițiile specifice: „Să-și poată-n tihnă limba lor vorbi/ Și-n felul lor să-și poată fiii crește”. Iar dacă vor manifesta o asemenea conduită tolerantă, românii vor câștiga nu numai simpatia maghiarilor, ci chiar și loialitatea lor, demonstrată prin împrejurarea că toți vor învăța limba română, de bună voie și nesiliți de nimeni: „Ca, din credință, fără vreun dictat,/ Să știe toată țara românește¹⁴.”

Toleranța care i-ar defini pe români, un element esențial al imaginii de sine a acestora, trebuie să fie principala noastră armă în lupta cu iredentiștii, cei care planează ca niște corbi negri pe „cerul mondial”. Această atitudine evidențiază și superioritatea morală care ne caracterizează, în raport cu inamicii noștri. Corneliu Vadim Tudor dădea glas aceleiași idei în sceneta amintită mai sus, prin formula populară potrivit căreia „cel mai deștept cedează”¹⁵, dar ceea ce dorea să sublinieze în contextul respectiv era că maghiarii sunt proști și ne sunt inferiori, datorită încăpățânării lor stupide, care îi face să nu cedeze nimic din pretențiile lor nefondate. Păunescu, în schimb, nu pledează în favoarea unei conduite tolerante pentru a-i deprecia pe maghiari, deoarece, în viziunea sa, această atitudine nu reprezintă neapărat un merit, cât o obligație morală a românilor, în calitatea lor de majoritari. Noi trebuie să le răspundem iredentiștilor „calm”, cu „argumente”, și nu prin „intoleranță românească”. O asemenea frază suna aproape ca un atac la adresa mesajelor de tip Vadim Tudor sau a politicilor restrictive față de naționalități. Dar Păunescu era specializat în critica diferitelor disfuncții ale regimului (în ideea că eradicarea acestora va consolida în cele din urmă cauza socialismului), critici care îl făceau cu atât mai popular în rândurile publicului. Noi nu le vom ceda revizioniștilor o palmă de pământ din hotarele noastre, „dar n-avem voie ca majoritari,/ Vreo ură între noi să izbândească”¹⁶.

Într-o profesiune de credință care putea fi pusă oricând alături de frazele similare ale unui Iuliu Maniu, poetul afirma sentențios:

„De altfel, mare e poporul care/ își apără în tot atâtea dăți/ și ceea ce pe el direct îl doare,/ și ceea ce le doare pe minorități”¹⁷.

Iar Oradea, căruia îi sunt dedicate aceste versuri, cu ocazia vizitei făcute unui „frate” maghiar, este lăudată pentru că din „tulbure și verde”, cum era odată, s-a transformat astăzi într-o arie „cinstit multicoloră”¹⁸. Sunt rar întâlnite contextele discursive în care un român își manifestă satisfacția nu pentru că un aspect

¹⁴ *Ibidem*, p. 473.

¹⁵ Corneliu Vadim Tudor, *încolțit de un ungar*, https://www.youtube.com/watch?v=cYH4 m9_ Chdo, accesat în 17 octombrie 2023.

¹⁶ Adrian Păunescu, *op. cit.*, p. 473.

¹⁷ *Ibidem*, 683.

¹⁸ *Ibidem*.

„verde”, unguresc, s-a transformat într-unul tricolor românesc, ci apreciază faptul că „verdele” de altădată a fost înlocuit cu o îngemănare multicoloră a celor două tonalități naționale; cu alte cuvinte, că simbolistica unui oraș multietnic, cum este Oradea, îi include și pe maghiari, alături de români. Este unul dintre cazurile rarissime de partajare simbolică a Transilvaniei de către români, privită ca un lucru pozitiv și dezirabil, în condițiile în care regula generală era aceea că în Ardeal simbolurile definitorii sunt cele românești. Păunescu însuși profesa această ultimă atitudine în alte versuri dedicate armoniei dintre români și maghiari, atunci când afirma că „pentru toți maghiarii Daciei latine,/ Soarele răsare de la București¹⁹.”

Cenaclul *Flacăra* – unde români și maghiari cântau laolaltă „de-i zicem kenyér sau îi zicem pâine,/ pâine s-avem și noi să-i fim stăpâni” – a fost unul dintre puținele locuri în care românii au fost invitați să asculte sau chiar să fredoneze și ei câteva vorbe în limba maghiară, măcar melodia populară *Az a szép*, care ilustra pitorescul etnografic maghiar, fără nicio conotație problematică.

Apelurile fraterne ale lui Păunescu sunau mai convingător și pentru că înfrățirea pe care o propunea acesta era diferită stilistic în raport cu solidaritatea rigidă de clasă propovăduită în anii 1950. Ea era înlocuită acum cu apropierea firească, naturală, dintre cei care trudes și fac copii, îndură greutăți și se bucură împreună în patria lor comună. Desigur, după cum am văzut, ea îi privea pe acei maghiari care acceptau crezurile noastre, care respingeau iredentismul și recunoșteau că Ardealul este românesc, că noi am fost aici de două mii de ani, iar ei au venit un mileniu mai târziu și s-au așezat printre români, în timp ce unirea din 1918 a fost o împlinire necesară a istoriei. După cum cânta chitaristul maghiar Domokos Árpád (interpret în cadrul cenaclului *Flacăra*) pe stadioanele din întreaga țară, inclusiv pe cele din Sfântu Gheorghe sau Miercurea Ciuc, „noi aici avem o țară, unică și milenară”, „n-avem altă țară, n-avem altă mamă” (Ungaria, cu alte cuvinte, era decăzută din drepturile sale părintești), „tu ești țara noastră, Românie”, „în tine chipul mamei îl vedem”, iar în asemenea condiții, „frate-ți sunt și frate bun îmi ești”, „trăim ca frați și vom muri ca frați”²⁰. Și mii de tineri secui fredonau alături de el – unii dintre ei fără să înțeleagă foarte bine toate implicațiile refrenelor care duduiau în difuzoare –, pentru că era muzică rock, pentru că suna bine și împrăstia un aer de libertate și entuziasm rar întâlnit pe o scenă publică din România acelor ani. Iar tinerii români aveau și mai multe motive să cânte și să recepteze electrizați aceste apeluri generoase la fraternizare, care sunau autentic și te făceau să te simți mai altfel, într-o țară copleșită de lozinci stupide și găunoase.

¹⁹ *Ibidem*, 863.

²⁰ *Ibidem*.

În orice caz, se observă că Adrian Păunescu, un autor perceput pe bună dreptate ca una dintre vocile cele mai puternice ale naționalismului românesc comunist și post-comunist, a mers foarte departe, la modul discursiv, în direcția acceptării maghiarilor. Acest lucru poate să pară paradoxal, ținând cont de faptul că discursul său ideologic susținea un regim care tocmai în acei ani afecta cel mai puternic poziția maghiarilor și imaginea acestora în peisajul public din România. Dar cel puțin în această problemă, poziția ambiguă a lui Păunescu nu era una duplicitară sau cameleonică. Temperamentul exploziv al poetului îl făcea pe acesta să spună aproape întotdeauna tot ceea ce avea de spus, sus și tare, de multe ori chiar prea tare pentru gustul multora dintre cei care îl ascultau. Mesajul său despre frații români și maghiari, care moșteneau teza romantică a necesității conviețuirii și colaborării dintre cele două popoare, o idee prelungită mai apoi în cadrul internaționalismului comunist, putea să se facă auzit chiar și din interiorul celor mai categorice forme de naționalism românesc.

Această moștenire ideologică, alături de constatarea pragmatică a faptului că, orice am face, suntem obligați să trăim alături de maghiari, a limitat mereu agresivitatea imaginilor românești despre ei, chiar și atunci când acestea erau în principiu ostile. Țigani, evreii sau rușii au avut parte de un tratament imagologic mult mai categoric, deoarece necesitatea conviețuirii sau a înțelegerii cu aceștia nu a fost niciodată atât de evidentă cum a fost în cazul coabitării românilor cu maghiarii în Transilvania. De aceea, în locul tentației genocidului sau expulzării, a primat tendința de identificare a unei formule mai rezonabile, chiar dacă aceasta însemna ralierea lor simbolică alături de noi, în parametri acceptabili pentru români; parametri care, de cele mai multe ori, nu puteau fi acceptați de maghiari²¹.

Bibliografie

Surse editate. Lucrări cu caracter general și special

- Ardeleanu, Ion, Bodea, Gheorghe I., Fătu, Mihai, Mușat, Mircea, *Teroarea horthysto-fascistă în nord-vestul României: septembrie 1940 – octombrie 1944*, București, Ed. Politică, 1985.
- Du Nay, Alain, Du Nay, André, Kosztin, Árpád, *Transylvania and the Rumanians*, Hamilton–Buffalo, Matthias Corvinus Publishing, 1997.
- Lăncrănjan, Ion, *Cuvînt despre Transilvania*, București, Ed. Sport-Turism, 1982.
- Păunescu, Adrian, *Cartea cărților de poezie*, Ed. Păunescu, București, 2003.

²¹ Acest studiu a fost realizat cu sprijinul UEFISCDI, în cadrul proiectului de cercetare *Românii despre maghiari, maghiarii despre români: două secole de oglindire reciprocă (1789–2007)*, cod PN-III-P4-PCE-2021-0262.

Plămădeală, Antonie, *Românii din Transilvania sub teroarea regimului dualist austro-ungar (1867–1918). După documente, acte și corespondență rămase de la Elie Miron Cristea*, Sibiu, Tipografia Eparhială, 1986.

Tudor, Corneliu Vadim, *Carte românească de învățătură*, ed. a III-a, Editura Fundației „România Mare”, București, 1992.

Verdery, Katherine, *Compromis și rezistență. Cultura română sub Ceaușescu*, București, Humanitas, 1994.

Webografie

Corneliu Vadim Tudor, *încolțit de un ungar*, https://www.youtube.com/watch?v=cYH4m9_Chdo. <https://petreiancu.com/2023/10/13/schimbare-de-paradigma-in-razboiul-cu-raul-malefic/>.